

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Чураев Манучеҳр Бобокулович дар мавзуи «Масъалаи инсон дар фалсафаи Абдураҳмони Ҷомӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои фалсафа аз рӯи ихтисоси: 09.00.03 – таърихи фалсафа. Душанбе, соли 2023, 168 сахифа.

Диссертатсияи номзадии Чураев Манучеҳр Бобокулович дар мавзуи «Масъалаи инсон дар фалсафаи Абдураҳмони Ҷомӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои фалсафа аз рӯи ихтисоси: 09.00.03 – таърихи фалсафа таҳқиқоти комилу анҷомёфтai илмӣ ба ҳисоб рафта, дорои арзишҳои муҳимми назариявию амалӣ ва навғонии илмӣ мебошад. Аҳамияти илмии мавзуи рисола дар он зоҳир мешавад, ки дар раванди густариши босуръати ҷаҳонишавӣ, арзишҳое пайдо гардида истодаанд, ки ба ахлоқ ва фарҳанги суннатии миллӣ созгор нестанд. Ҳатто табиат ва моҳияти инсон ба таври сунъӣ тағиیر дода шуда, арзиши ин мавҷуди олитарини табиат заиф мегардад. Инчунин, доман паҳн намудани таассубу хурофтпарастӣ мебошад, ки он ба бегонашавии инсон боис гардида, нерӯҳои ботинию маънавӣ мутеи қувваҳои эзотериқӣ мешаванд. Чунин тарзи муносибат дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон эҳсос мешавад. Аз таҳлилҳои диссертант бармеояд, ки асарҳои мутафаккирону адіbon ва шоирони гузаштаи тоҷик ва ҳамчунин корҳои илмӣ-таҳқиқотии олимони муосири соҳаҳои гуногуни илмҳои инсоншиносӣ дорои баъзе ҳусусиятҳои таҳлилии инсон дар эҷодиёти Абдураҳмони Ҷомӣ мебошанд, аммо масъалаи инсони комили ў ҳанӯз муназзам набуда, дар шакли порчагӣ ва парокандагӣ зоҳир мешавад. Дар рисола андешаҳои мутафаккир доир ба назарияи “инсони комил” таҳлил гардида, аз ҷониби муаллифи рисола ошкор карда шудааст, ки Абдураҳмони Ҷомӣ камолоти маънавии инсонро имконпазир медонад.

Навғонии илмии диссертатсия дар он зоҳир мегардад, ки омӯзиши масъалаи инсони комили Абдураҳмони Ҷомӣ дар доираи як рисолаи мукаммал ба иҷро расидааст. Зоро таҳлили осори мутафаккир нишон медиҳад, ки ў дар ҳалли масъалаҳои муҳталифи ахлоқию сиёсӣ ба фарҳанги пешазисломии тоҷик муроҷиат намуда, ҳикояҳо ва панду андарзҳои тарбиявиро аз ҳаёти шоҳону ҳокимон ҳикоя намуда, бо ҳисси эҳтиром ба онҳо менигарад. Дар рисола масъалаҳои ахлоқию инсоншиносии мутафаккир аз нигоҳи фалсафӣ баррасӣ мешавад. Мусаллам аст, ки Нуриддин Абдурраҳмони Ҷомӣ дар таърихи фалсафаи тоҷик ҳамчун мутафаккири баррасикунандаи ахлоқ шинохта шудааст. Масоили ахлоқӣ дар аксари осори ў таҳлил гардида, аз ҷиҳати назариявӣ

ва амалӣ коркард шудаанд. Андешаи Ҷомӣ он аст, ки инсон ягона мавҷудест, ки метавонад рафтору кирдори худро танзим ва мақсаду моҳияти зиндагиро дарк намояд. Ин бартариятро мутафаккир тавассути фазилатҳои ахлоқӣ асоснок намуда, масъулияти инсонро иборат аз дарки моҳияти ахлоқ ва қувваҳои нафсонӣ иборат медонад.

Қадамҳои нахустини омӯзиши афкору андеша ва осори Нуридин Абдураҳмони Ҷомӣ ҳанӯз аз замони зиндагонии худи мутафаккир оғоз гардидааст. Аввалин муҳаққикони осори ўшогирдаш Мир Алишери Навоӣ маҳсуб меёбад. Омӯзиши осори Ҷомӣ дар як қатор асарҳои муҳаққикони рус Бертельс Е.Э, Брагинский С. таҳқиқ гардида, ҷаҳонбинии иҷтимоии мутафаккир мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Андешаҳои фалсафии Ҷомӣ мавриди омӯзиши як қатор файласуфон, аз ҷумла Баҳовуддинов А.М., таҳлили муфассали фалсафаи Ҷомӣ дар монографияи М. Раҷабов, таҳлили “Нафаҳоту-л-унс” дар асарҳои К. Олимзода, андешаҳои иҷтимоии мутафаккир дар монографияи Р. Комилов, андешаҳои ваҳдати вучудии мутафаккир дар тадқиқоти И. Зиёзода, андешаҳои ахлоқӣ ва педагогии ў дар тадқиқотҳои А. Мирзоев ва М. Орифӣ таҳлил шудаанд. Дар баробари муҳаққикони ватанӣ осор ва таълимоти Абдураҳмони Ҷомӣ мавзӯи таҳқиқоти як қатор муҳаққикони хориҷӣ, аз ҷумла муҳаққикони эронӣ - Алиасғари Ҳалабӣ, Аббос Меҳрин Шуштарӣ, Забехуллоҳи Сафо ва дар Афғонистон ду асари Муҳаммад Исмоили Мубаллиғ ба омӯзиши муқоисавии афкори Ҷомӣ ва Ибни Арабӣ бахшида шудаанд.

Диссертатсия тибқи талаботи Комиссияи олии аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба расмият дароварда шудааст. Аз ҷумла, сарсаҳифа, номгӯйи ихтисораҳо, мундариҷа, муқаддима ва бандҳои алоҳидаи он, тавсифи умумии таҳқиқот ва бандҳои алоҳидаи он, бобҳо ва зербобҳо, ҳулоса ва тавсияҳои амалии муаллиф, номгӯйи адабиёти истифодашуда, пурра бо риояи талаботи муқарраршуда таҳия шудаанд.

Пажӯҳиши мазкури Ҷураев М.Б. аз муқаддима, ду боб, шаш зербоб, ҳулоса ва феҳрасти адабиёт иборат мебошад.

Муқаддимаи диссертатсия тибқи талаботи таҳияи рисолаҳои илмӣ омода гардида, дар он аҳамияти мавзуи таҳқиқ асоснок карда шудааст. Ҳамчунин дараҷаи омӯзиши мавзуъ, робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва мавзуъҳои илмӣ, мақсад ва вазифаҳо, объект, предмет ва фарзияни таҳқиқот, асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқот, навғониҳои илмӣ, нуктаҳои асосие, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд, аҳамияти назариявию амалии таҳқиқот, мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи

ихтисоси илмӣ, саҳми шаҳсии муаллиф, тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия, рӯйхати интишорот, соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия зикр ёфтааст.

Дар диссертатсия мақсаду вазифаҳои мушаххас пайгири шуда, нуктаҳои асосие ба ҳимоя пешниҳод гардидаанд, ки воқеан, дар илми фалсафаи тоҷик ва дар самти шинохту таҳқиқи масъалаи инсон дар фалсафаи Абдурраҳмони Ҷомӣ аҳаммияти вижай илмӣ доранд.

Боби якуми диссертатсия «Заминаҳои таъриҳӣ ва иҷтимоӣ-сиёсии ташаккули афкори фалсафии Абдурраҳмони Ҷомӣ» номгузорӣ шуда, се фаслро дар бар гирифтааст. Муаллифи рисола дар ин фаслҳо қайд менамояд, ки Нуриддин Абдурраҳмони Ҷомӣ мутафаккирест, ки бо эҳтиром аз тамоми макотиб ва мутафаккирони пешгузаштаи худ ёд намуда, саҳми онҳоро дар рушди шаҳсият ва қамолоти маънавии хеш эътироф менамояд. Аз муҳтавои осори мутафаккир бармеояд, ки дар масъалаи инсон аз таълимотҳои пешазисломии ориёй, Ҳинду Чин, Юнони бостон ва давраи исломӣ ба таври васеъ истифода намудааст. Мавлоно Абдурраҳмони Ҷомӣ мутафаккири ақлгаро ва озодандеш буда, дар доираи мазҳаб ва дину фарҳанги замони худ маҳдуд нагашта, ба таълимотҳои хусусияти ақлгароидошта арҷ мегузорад. Мақсади мутафаккир ба он нигаронида шудааст, ки арзиши ягона «инсон будан» бояд бошад, на «мусулмон», «масехӣ», «яҳудӣ», «зардуштӣ» ва ё чизи дигар. Инсонеро, ки Мавлоно Абдурраҳмони Ҷомӣ мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор додааст, берун аз ҳама банду қайдҳои динию мазҳабӣ, қавмию нажодӣ ва миллист. Он, мавҷуди созандаю бунёдкор, нексиришту некандеш ва инсадӯсту инсонгаро аст.

Боби дуюми диссертатсия «Андешаҳои антропологӣ дар фалсафаи Абдурраҳмони Ҷомӣ» фарогири се фасл аст. Дар ин қисмати кор шароити иҷтимоиву сиёсии замони Абдурраҳмони Ҷомӣ дар аксари осори тасаввуфии худ: «Лавоех», «Ашиату-л-ламаъот», «Шарҳи рубоиёт», «Шарҳи байтани Маснавӣ», «Накду-л-фусус», «Шарҳу-л-фусус» ва ғ. дар пайравии Ибни Арабӣ масъалаи инсонро мавриди баррасӣ қарор дода, онро дорои сифоти оли медонад. Ба андешаи Ҷомӣ мабдаъ ва маншай тамоми вучуд таҷалии ҳастии ягона, яъне Ҳудо аст, ки дар шакли инсон таҷассуми худро пайдо намудааст. Яъне, инсон мавҷуди ягона ё маҳлуқи олитаринест, ки ҳама сифоти Офаридгорро доро буда, мақсаду моҳияти оғарини ўро дарк ва таҷассум карда метавонад. Тибқи таълимоти мутафаккир, дар ҷавҳари зотии инсон нерӯҳои моҳиятие дар ҳоли қувва қарор доранд, ки танҳо хоси ўянд ва дигар мавҷудоту

махлукот аз онҳо бенасибанд. Ягона мавчуд инсон аст, ки метавонад тавассути ба феъл табдил додани нерӯҳои моҳиятии хеш ба дараҷаи камолот расида, “халқу Ҳак”-ро дар худ таҷассум намояд. Ҳизмати Мавлоно Ҷомӣ дар он аст, ки раванди ташаккули маънавии инсонро коркард намуда, ба тариқи системавӣ расидан ба марҳилаи камолотро инъикос намояд.

Хулосаи диссертатсияи Ҷӯраев Манучехр Бобокулович фарогири асоситарин ва муҳимтарин бардоштҳои илмии муаллиф буда, дар 6 банд фароҳам омадаанд ва истиноди зарурӣ дар охири ҳар банд ба мақола ва таълифоти довталаби дараҷаи илмӣ оварда шудааст.

Таҳқиқоти мазкур натиҷаи ҷустуҷӯ ва заҳмати чандинсолаи муҳаққиқ маҳсуб меёбад. Мазмуну мундариҷаи диссертатсия дар 4 мақолаи дар нашрияҳои тақризшавандай КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бақайдигирифташуда, дар мачаллаҳои гуногун нашр шудаанд, инъикос гардидааст.

Дар баробари дастовардҳои илмӣ ва муҳокимаю натиҷагириҳои ҷолиби таваҷҷуҳ дар диссертатсия баъзе норасоиҳо ба мушоҳида расиданд, ки бо нияти пешрафти корҳои таҳқии минбаъдаи муаллиф, зикри онҳоро зарур мөҳисобем:

1. Дар қисми навоварии тадқиқоти илмӣ “Мушахҳас намудани арзиши андешаҳои мутафаккир дар замони муосир” (саҳ. 9) зикр карда шудааст, аммо ба фикри мо маълумот хеле кам ба назар мерасад. Масалан, дар зербоби дуюми боби ду таҳти унвони “Масъалаҳои ахлок дар фалсафаи Абдураҳмони Ҷомӣ” андешаи мутафаккирро доир ба мағҳуи ахлоқии дӯстию рафоқат бо ҷаҳони муосир алоқаманд намудан мумкин аст.

2. Ба андешаи мо қисмати дараҷаи омӯзиши мавзуъ дар сатҳи зарурӣ инъикос наёфтааст, зоро дар ин қисмат дар бораи асарҳои олимони ҳамсоянишвар масалан, Ӯзбекистон доир ба омӯзиши эҷодиёти Абдураҳмони Ҷомӣ маълумотҳо кофӣ нестанд.

3. Дар рисола ному насиби мутафаккир дар баъзе саҳифаҳо Абдураҳмони Ҷомӣ ё Абдураҳмон Ҷомӣ навишта шудааст, ки бояд як хел карда шавад (саҳ. 36. 53. ва ғ.).

Камбудихои зикршуда ислоҳшаванданд ва қимати илмии рисоларо коҳиш намедиҳанд.

Автореферати диссертатсия ва мақолаҳои дар мачаллаҳои тақризшавандай КОА ФР ва КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр намудаи унвонҷӯ мазумуну мундариҷаи диссертатсияро ба пуррагӣ инъикос менамоянд.

Ба ин тариқ, диссертатсияи Ҷӯраев Манучехр Бобоқулович дар мавзуи «Масъалаи инсон дар фалсафай Абдурраҳмони Ҷомӣ» ба талаботи бандҳои 31-35-уми Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021-ум, таҳти №267-ум тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дарёғти дараҷаи илмии номзади илми фалсафа аз рӯйи ихтисоси илмии 09.00.03-таърихи фалсафа аст.

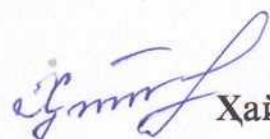
Муқарризи расмӣ:

номзади илмҳои фалсафа,
дотсенти кафедраи фалсафа ва
илмҳои гуманитарии

Академияи идоракуни давлатии

назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

E-mail sabohatisaid@mail.ru

Ҳайдарӣ С. С.

734003 Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шахри Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33.
Тел: 98- 513- 07 -63.

Имзои Ҳайдарӣ Сабоҳат Саидро тасдиқ менамоям:
/сардори раёсати кадрҳо,
коргузорӣ ва корҳои маҳсус

Ҳамидова Ш.Б.

“30” октябри соли 2023